

Met medewerking van: Ruben Flach, Derk Jan Poel, Trudy Eikelenboom, Wim Althuis, Jan Hendrik de Jonge,
Schrijvers voor Gerechtigheid, Gé Drayer, Time to Turn, Red een Kind, Herman Noordegraaf, Oikocredit en Tjirk van der Ziel

KERKENPAKKET

THEMA: OP WATER EN BROOD

ARTIKEL 2 ARMOEDE EN RECHT DOEN

MICHA ZONDAG - 16 OKTOBER 2011

Micha Nederland →

ARMOEDE EN RECHT DOEN

Door Dr. Herman Noordegraaf

Op vele wijzen zijn plaatselijke kerken betrokken bij mensen die hier in Nederland in armoede leven. Zij geven financiële hulp, zijn betrokken bij voedselbanken, verwijzen en/of begeleiden mensen naar instanties, maken vakanties mogelijk, helpen bij het invullen van formulieren en zo is er nog meer te noemen. We zullen ons daarbij echter moeten blijven afvragen: hoe komt het dat we die hulp en ondersteuning moeten geven en hoe kunnen we werken aan oplossingen waarvoor mensen daar geen beroep meer op hoeven te doen?

Het bijbels 'recht van de arme'

Natuurlijk: armen zullen er altijd zijn bij u (Deuteronomium 15:11). Zelfs bij de beste voorzieningen zullen er altijd mensen zijn die door wat voor omstandigheden ook tussen wal en schip vallen, bijvoorbeeld door domme pech. Daarom is waakzaamheid geboden. Maar als dit grote groepen mensen betreft met dezelfde achtergronden en voor lange tijd – dan is er iets structureel mis en zullen we eraan moeten werken om daarin verandering te brengen. In datzelfde hoofdstuk van Deuteronomium wordt ons als perspectief en gebod van Godswege aangegeven: "Overigens zal niemand van u in armoede leven..." (vers 4).

Al die rechtsregels die we in het Oude Testament vinden – in Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium – en waar ook Jezus zich op beroept, hebben tot doel om armoede tegen te gaan door materiële nood en sociale uitsluiting te bestrijden. Ons valt dat vaak niet direct op, omdat die regels betrekking hebben op een heel andere tijd van boeren en herders zoals blijkt uit enige voorbeelden: een deel van de oogst moet blijven liggen voor de armen, er mogen geen levensnoodzakelijkheden, zoals een mantel of een handmolen, tot onderpand genomen worden, er is een renteverbod (van de noodsituatie van iemand mag je geen gebruik maken om er beter van te worden), er zijn bepalingen over de herverdeling van het land zodat een ieder weer de beschikking krijgt over een stuk land, iets wat in de agrarische samenleving voorwaarde is voor het kunnen voorzien in het levensonderhoud (het jubeljaar).

Zo is er nog veel meer te noemen. Het betreft een geheel van regels dat armoede en sociale uitsluiting wil voorkomen en opheffen. Een heel belangrijk punt is daarbij dat het gaat om rechtsregels. Dat wil zeggen: bestrijding van armoede ligt in de sfeer van het recht en niet van de gunsten. Bij dat laatste beslist de hulpgever of hij iemand wil of niet wil helpen en onder welke voorwaarden en kan hij naar eigen voorkeuren selecteren. Het rechtskarakter wordt nog eens onderstreept doordat deze regels door God gegeven zijn: het gaat dus om een goddelijk recht van de arme!

Hulpverlening zal daarom altijd in het kader moeten staan van recht verschaffen en het werken aan oplossingen om te voorkomen dat mensen gebrek leiden en in vernederende afhankelijkheid terecht komen.

Sociale zekerheid

Vandaar dat het van groot belang is dat armen niet afhankelijk zijn van gunsten waarbij de hulpverlener eenzijdig kan bepalen of en zo ja onder welke voorwaarden de hulp verstrekt wordt. De invoering van de sociale zekerheid had tot doel om een einde te maken aan de bedeling van de armenzorg. Sluitstuk hierbij was de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1965. Aan een ieder die niet over de middelen beschikte om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien, moest bijstand worden verleend door de gemeenschap in de vorm van de overheid. Dit

betekende een omslag van gunst naar recht. Het is van groot belang dat sociale zekerheid en sociale voorzieningen dit rechtskarakter hebben, ook in hun feitelijk functioneren, willen mensen in financiële nood niet vervallen in vernederende situaties. Vanuit hun op het evangelie gebaseerde waarden van barmhartigheid en gerechtigheid hebben kerken hiervoor op te komen.

De kerkelijk praktijk

Voor de kerkelijke praktijk op het terrein van armoedebestrijding betekent de gedachte dat armen recht hebben op een menswaardig bestaan dat kerkelijke hulpverlening en ondersteuning gepaard moeten gaan met:

- bondgenootschappen met armen en hun organisaties (niet voor, maar met mensen);
- het beroep op politiek en samenleving om in hun beleid vooral de positie van mensen die langdurig en soms blijvend op of onder het minimuminkomen zitten structureel te verbeteren.

Dit krijgt zijn vorm in de volgende activiteiten:

- 1) Het versterken van (groepen) armen in hun eigen kracht. Een arme wordt vaak als een bundel tekorten gezien. Om recht te doen aan waardigheid van mensen is het echter van belang om hen te ondersteunen de capaciteiten die zij hebben tot ontwikkeling te brengen. Juist door goed te luisteren naar mensen in nood kan vanuit een houding van respect gezocht worden naar mogelijkheden om krachten en potenties tot ontplooiing te brengen. Dat geldt ook in collectief verband. Organisaties waarin armen zelf activiteiten ondernemen, kunnen gesteund worden: financieel, met ruimte, computers, inspiratie, kennis en nog meer.
- 2) Het stimuleren in kerk en samenleving van bewustwording en erkenning van armoede. Armen vormen in onze samenleving een minderheid, die niet invloedrijk is. Daarom is het van groot belang dat zij bondgenoten hebben onder niet-armen die opkomen voor hun belangen en dat het probleem van armoede erkend wordt. Zonder erkenning van een probleem kan niet aan de oplossing daarvan gewerkt worden. Dat alles maakt nodig dat kerken aan bewustwording werken in eigen kring en daarbuiten.
- 3) Het signaleren en aankaarten van knelpunten bij lokale en regionale bestuurders en uitvoerders. Dat betekent dat kerken zich af dienen te vragen: welke knelpunten komen we tegen in de hulpverlening? Wat moeten we doen om deze aan de orde te stellen en, indien mogelijk, te verhelpen? Dit kan zich voordoen bij het bieden van hulp aan mensen in nood. Deze wordt dan direct verbonden met overleg, het aanspreken van en, indien nodig, protesteren bij verantwoordelijke instanties. Daarnaast zouden kerken hun in een bepaalde periode gegeven hulp moeten bezien en analyseren op knelpunten en ontwikkelingen om vervolgens dan gericht de desbetreffende instanties hierover te benaderen en aan te spreken.
- 4) Het aanspreken van de landelijke politiek op het armoede- en inkomensbeleid. Het betreft hier de hoogte van de uitkeringen, de wet- en regelgeving en voorzieningen als de zorgverzekering, de woontoeslagen, studiefinanciering enzovoort. Kerken kunnen juist op grond van de ervaringen die zij opdoen in het optrekken met mensen in de knel de samenleving en de politiek met grote kracht aanspreken op hun verantwoordelijkheid in deze, en duidelijk maken dat de vloeren in het bestaan niet meer gegarandeerd zijn.

Praktijkvoorbeelden

Het is de kracht van de publicatie Armoede en recht doen dat zij in achttien praktijkvoorbeelden duidelijk maakt dat deze lijnen van werken concreet in de praktijk zijn waar te nemen en dat het dus niet alleen om theorie gaat. In steekwoorden geven we enige voorbeelden aan.

- De gemeenteraad van Almelo voerde in 2004 een Armoede Effect Rapportage in op grond van het door de werkgroep Arm in Arm ingediend burgerinitiatief. Dat betekent dat bij elk raadsbesluit de vraag aan de orde komt welke effecten er zijn voor mensen met een laag inkomen. Dat betekent dat beleidsambtenaren en politici in alle sectoren van het gemeentelijk beleid zich nadrukkelijk moeten afvragen wat die gevolgen zijn.
- Lokale kerken doen onderzoek naar wat er vanuit kerken gebeurt op het terrein van armoedebestrijding en leggen dat in een verslag vast. Deze aanpak werkt bewustmakend naar de kerken zelf en naar politiek en samenleving.
- De oprichting van een Diaconaal Platform maakt het voor kerken mogelijk om zich meer in de lokale samenleving te presenteren en het diaconale werk beter zichtbaar te maken. Vanuit het platform heeft iemand in de Wmo-adviesraad zitting. Daarin kunnen signaleringen van kerken ingebracht worden, terwijl de in de adviesraad verkregen informatie weer ingebracht kan worden in het Diaconaal Platform.
- Kerken zijn actief in de schuldhulpverlening en signaleren conflicterende regels, gebrek aan regels en nog andere problemen.
- Er is een maandelijks een stilteactie waarbij mensen gehuld in witte sjaals voor de ingang van de Tweede Kamer protesteren. Zij doen dit zonder woorden met alleen een aantal borden en pamfletten om aan omstanders uit te delen.
- Kerken zijn betrokken bij noodfondsen die mensen helpen die financieel aan de grond zitten, die er zelf niet meer uitkomen en nergens meer terecht kunnen voor financiële hulp. Maar zij doen dit onder protest. Eerder al had in de gemeente Hellendoorn, waar zo'n fonds is, de Protestantse Gemeente een pro forma rekening gestuurd naar de plaatselijke overheid om de uitgaven van de diaconie in het kader van financiële hulpverlening te declareren. De gemeente stuurde de rekening door naar Den Haag. Deze actie kreeg veel aandacht in de media.
- Er zijn voedselbanken waar kerken bij betrokken zijn die duidelijk maken in hun publiciteit en voorlichting dat zij helpen 'onder protest'.
- In het kader van bewustwording vinden themadiensten over armoede plaats, verschijnt er een bundel met levensverhalen van boeren en tuinders om een te weinig bekend verschijnsel – armoede op het platteland – zichtbaar te maken, terwijl het ook een protest tegen het huidige landbouwbeleid is. Jaarlijks is er een smartlappenfestival waar op ludieke wijze de actualiteit op de korrel wordt genomen. Er is het budgetspel dat mensen met een beter inkomen confronteert met de vraag wat het betekent om van een laag inkomen rond te moeten komen.
- Een aantal organisaties, waaronder de kerken, stellen een kanskaart samen met een kort overzicht van de belangrijkste inkomensondersteunende regelingen en met gegevens over advies en hulp. In een wijk met veel bewoners op het minimum wordt de kaart verspreid en worden huisbezoeken afgelegd. Zo kan het niet-gebruik van voorzieningen teruggebracht worden.
- Er is een 'adoptieproject' waarbij politici uit de gemeenteraad en de Tweede Kamer door de diaconieën in aanraking worden gebracht met mensen die in schrijnende armoede leven.
- Een weekend met lotgenoten onder elkaar dat mensen een mogelijkheid biedt om er eens uit te gaan en om een paar dagen eens niet aan geld en andere sores te hoeven denken. Mensen trekken samen op en wisselen ervaringen uit. Dit geeft hun kracht.

Tot slot

Duidelijk is dat het verbinden van helpen en ondersteunen met signaleren, pleitbezorging en protest een brede variëteit aan activiteiten en aan te spreken personen en organisaties te zien geeft al naar gelang de punten die aan de orde zijn: ambtenaren, gemeentelijke politici, mensen uit maatschappelijke organisaties, de landelijke politiek en nog anderen, de organisatie van publiek debat, het schrijven van brieven, het publiceren van een jaarverslag en van rapporten. Welke vorm daarbij gekozen wordt, zal afhangen van de concrete situatie en de vraag wat daarin het meest doelmatig is. Van belang is dat kerken naast het werken aan concrete knelpunten bij beleidsverantwoordelijken op plaatselijk en landelijk niveau actief pleiten voor structurele oplossingen, zoals verbetering van de inkomenspositie en sociale voorzieningen.

Hulpverlening: we zullen het nooit als vanzelfsprekend mogen gaan zien dat het nodig is, Het feit dat het nodig is, moet ons pijn (blijven) doen en aanzetten tot een inzet voor structurele oplossingen.

Verder lezen:

Armoede en recht doen – helpen onder protest in de praktijk van de landelijke werkgroep de Arme Kant van Nederland/EVA en Kerk in Actie.